

УКРАЇНЬСЬКА БІОГРАФІСТИКА

УДК 94(477)“19”: 334

Ігор Фареній

МИКОЛА ЛЕВИТСЬКИЙ – “БАТЬКО” ПРОМИСЛОВОЇ КООПЕРАЦІЇ

Стаття присвячена громадській діяльності відомого кооперативного діяча Миколи Васильовича Левитського. Показано масштаби його роботи у сфері промислової кооперації. Наведені дані про кількість створених М. Левитським ремісничих та трудових виробничих кооперативів, їх дієздатність, умови праці діяча та ставлення до нього громадськістю.

Ключові слова: Микола Левитський, промислова кооперація, кооперативний рух, ремісниче виробництво, кооперація.

Діяльність відомого українського кооператора Миколи Левитського відображена у низці наукових праць [1–14]. Основна увага в них привернута до діяльності кооперативного діяча зі створення сільськогосподарських артілей. При цьому в історичній літературі побіжно згадується про його діяльність з організації ремісничих та робітничих трудових виробничих кооперативів. Ці згадки, хоча й містять зовсім небагато інформації, однак мають інтригуючий характер, оскільки вказують, що створені М. Левитським промислові товариства були значно життєздатнішими, ніж загальновідомі організовані ним херсонські землеробські артілі.

Особливо вразила автора статті віднайдена в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського неопублікована розвідка історика 1920-х років О. Савича про М. Левитського, у якій показано масштаб праці останнього у сфері промислової кооперації – виявляється він вимірюється сотнями заснованих кооперативів [15]. Така обставина зумовила інтерес до цієї ділянки громадської праці відомого кооператора, результатом чого стало представлене дослідження.

Мета його – детально проаналізувати працю “артільного батька” М. Левитського у сфері ремісничої та робітничої виробничої кооперації наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Ініціативи М. Левитського у сфері промислового виробництва і найманої праці проявилися практично одночасно з початком артільної епопеї у сфері колективного землеробства. Відомо, що у 1895 році М. Левитський приступив до організації виробничих кооперативів ремісників. У лютому 1895 року в Єлисаветграді ним створена кравецька артіль, а згодом шевців-шапкарів та теслярів. Це був лише початок. Організація ремісничих та трудових артілей швидко набула широку географію. М. Левитський працював в Одесі, Києві, Кишиневі, Херсоні, Катеринославі, Харкові, Ростові, Нижньому Новгороді, Самарі, Саратові та інших містах, “Куди, – за його словами, – мене викликали і де я був” [16, арк. 14, 30].

Широкий розголос артільної роботи М. Левитського зумовив потік звернень до нього про допомогу у створенні виробничих кооперативів, у тому числі й ремісничих та трудових [17]. Прохання часто надходили з досить віддалених у географічному відношенні місцевостей. Так, у 1902 році Левитського запросили до себе ремісники Варшави [16, арк. 24–25]. У тому ж році до нього надійшло прохання допомогти в організації артілей з Англії. Важко судити про те, чи встигав Микола Васильович відгукнутися на усі пропозиції взяти участь у створенні кооперативів. Однак, відомо, що в тому ж таки 1902 році він побував у артільних справах, зонайменше, у Нижньому Новгороді, Коврові, Тамбові, Москві і Санкт-Петербурзі. У наступному 1903 році до М. Левитського знову надійшло прохання з Англії від робітників міста Глазго надати допомогу в організації артілі з виробництва тютюну. Взагалі, М. Левитський був за кордоном дуже відомою і шанованою людиною. З різних країн він одержував листи з підтримкою своєї діяльності, зокрема Іспанії, Німеччини [18, арк. 3, 5 зв., 6, 10, 10 зв.], Швеції.

М. Левитський згадував про той період: “... моя праця і зносини і пропаганда поширилися на всю Європу, Америку (Північну і Південну), а також і Азію. Майже не було такої країни... відкіля б я не одержував листів і запитань...”. Розголос у міжнародному інформаційному просторі був настільки сильним, що українці-заробітчани одного разу впізнали Левитського за портретом, який бачили в Америці [16, арк. 2, 8].

Не відомо, чи вийшла безпосередня організаційна діяльність М. Левитський за межі Російської імперії. Однак, територіальний розмах його роботи, однозначно, був значним. Часом він долав у вирішенні артільних питань до 30 тис. верст щороку. “... помешкання моє у Єлисаветграді... – а живу більш у вагоні”, – говорив з цього приводу Микола Васильович [19, арк. 11].

Серед створених М. Левитським промислових кооперативів – організовані ним у 1900 році у Херсоні чотири робітничих виробничих кооперативи: модисток, кравців чоловічого одягу, переплетників, столярів та суднобудівників [20].

У перші роки ХХ ст. він активно займався створенням трудових артілей вантажників в Одесі і Миколаєві. Вони об'єднали по 100–200 учасників і звільнили робітників морських портів з-під залежності підрядників, які давали їм роботу. Підрядники були роздратовані діяльністю Миколи Васильовича і виношували плани фізичної розправи над ним. Однак, вантажники стали на його захист і змогли забезпечити йому охорону.

Артільна робота значно дисциплінувала портових робітників. Соціальне середовище, яке раніше виступало місцем сварок і бійок, предметом постійної турботи портової адміністрації і поліції, після створення артілей зазнало кардинальних змін. Артільна організація праці призупинила поширення пияцтва та інших шкідливих звичок, сприяла зростанню вихованості і культури працюючих та продуктивності роботи вантажників. Деякі артілі давали високі приклади вирішення як виробничих, так і соціально-культурних проблем. Так, "Перша Миколаївська артіль вантажників" мала свою контору, телефон, зал для зібрань і відпочинку, чайну, а також утримувала акушерку, лікаря і школу для навчання дітей артільників [16, арк. 31–34].

У серпні 1904 року в Миколаєві відкрилася артіль портових робітників "Артільна біржа", яка об'єднала більше 300 вантажників. Створення її стало помітною подією у житті міста. У відкритті "Артільної біржі" взяли участь представники влади і громадськості: градоначальник і міський голова, інші посадові особи, священник і, звичайно ж, М. Левитський. Усі поважні персони цього заходу виступили зі схвальними промовами на адресу артільників [21, арк. 48].

У 1904 році М. Левитський організував дві артілі чоботарів у Єлисаветграді, які об'єднали 200 ремісників з близько 50 верстатами. Завдячуючи симпатіям до артільного господарювання начальника інтендантської служби Одеського військового округу, генерала Федорова, Миколі Васильовичу вдалося виклопотати артільникам замовлення на пошиття 25 тис. пар чобіт для армії, з яким вони успішно справилися [22, с. 44].

Не обійшов увагою М. Левитський у той період й інтереси єлисаветградських залізничників і каменярів. Останнім на початку 1904 року він надав допомогу в юридичному оформленні артілі, яка з 1903 року працювала на умовах усних домовленостей. Робітники-залізничники також попросили його опіки, оскільки керівництво Південно-Західної залізниці на ділянці Єлисаветград – Новоукраїнка вважало за потрібне розміщувати замовлення на ремонт доріг не підприємцям-підрядникам, а артілям робітників. Того ж року в Одесі Микола Васильович займався справами артілі з виготовлення пам'ятників [23, арк. 1–3].

Загалом, згідно підрахунками О. Савича, до 1902 року М. Левитським організовано 180 ремісничих та робітничих артілей. До 1905 року загальна кількість створених ним та його соратниками "промислових товариств" сягала 500. Із них 200 на території України. При цьому, як зазначав О. Савич, "Це число дещо нижче цифри, точного підрахунку не можна зробити" [15, арк. 4 зв.]. Згідно з свідченнями М. Левитського, ним організовано близько 300 кустарно-ремісничих артілей, а всього у містах "всіх артілей", очевидно ремісничих і трудових, до 400. Серед них – до 30-ти артілей у Києві та 40 в Одесі [16, арк. 29; 19, арк. 14, 29].

Велетенський розмах розбудови промислової і трудової кооперації виявився досить сталим за своїми наслідками. М. Левитський у доповідній записці міністру фінансів на 1902 рік констатував існування в Російській імперії близько 200 "постійних артілей" 70 промислів [24, арк. 2]. Чимало із організованих у цей період виробничих кооперативів виявили високий рівень життєздатності. Так, створені упродовж 1901–1905 рр. М. Левитським у портах Чорного і Азовського морів артілі вантажників, відомі своєю працею аж до 1917 року [15, арк. 4 зв.]. Створена М. Левитським на початку ХХ ст. артіль столярів у Єлисаветграді пропрацювала близько 20 років. Згадані артілі єлисаветградських шевців, що спеціалізувалися на виготовленні чобіт для армії, об'єдналися в один виробничий кооператив, який діяв до революції 1917 року [16, арк. 30–31]. Московська артіль кравців, створена у серпні 1902 році налагодила роботу за участю М. Левитського, працювала і у 1920-х роках [25, арк. 5]. Організована ним у листопаді 1904 року "Друга Київська футлярно-переплетна артіль" також діяла в період НЕП [26].

Значний масштаб і помітна результативність роботи М. Левитського у сфері кустарного та ремісничого виробництва, згідно з повідомленнями преси, привернула до його праці увагу імператора. На початку 1903 року імператор Микола II на підставі доповіді міністра фінансів розпорядився виділити М. Левитському 5 тис. крб. на продовження його праці зі створення робітничих артілей [18, арк. 10].

Відзначаючи широкий масштаб діяльності М. Левитського, слід зазначити, що його робота зводилася не лише до створення кооперативів як таких. Микола Васильович, добре відчуючи усю

сукупність чинників розбудови кооперативного життя, наполегливо працював над формуванням необхідних для розвитку артільної справи умов. Він намагався впливати на підготовку державного законодавства щодо артілей, надання їм права на існування і мав на цьому шляху позитивні результати. М. Левитський також ставив питання про створення державної установи, яка б займалася питаннями виробничої кооперації. У 1902 році в доповідній записці міністру фінансів він пропонував при міністерстві фінансів заснувати спеціальний орган для надання допомоги артілям, а також клопотав про державне кредитування виробничих кооперативів та сприяння держави в забезпеченні збуту їх продукції [24, арк. 3–4].

Організаційну та господарську сталість і перспективу артільної справи М. Левитський вбачав у консолідації і координації зусиль її прихильників. У 1897 році він виступив з проектом створення "Товариства сприяння артільній справі в Росії". У 1898 році за його ініціативи в "Імператорському вільному економічному товаристві" відбулися збори засновників, які затвердили проект статуту організації [27, арк. 24]. Згідно зі статутом "Товариство сприяння артільній справі в Росії" ставило собі метою "сприяти виникненню і влаштуванню землеробських та інших артілей, а також" інших видів кооперативів, представлення їхніх інтересів "перед установами урядовими, земськими, міськими, громадськими та приватними", "захист і охорону артілей", забезпечення кредитування, товарного постачання та збуту продукції кооперативних товариств, а також виконання інших завдань, спрямованих на розвиток кооперації [28, с. 293–294]. У 1899 році статут подано до міністерства внутрішніх справ, яке відмовило в його затвердженні. М. Левитський не полишав спроб домогтися реєстрації організації, врешті-решт, це йому вдалося, щоправда, аж у 1904 році [27, арк. 24].

Взяв участь М. Левитський і в заснуванні іншої організації, діяльність якої мала скеровуватися на вирішення проблем ремісників-кустарів, у тому числі й об'єднаних в артілі. У 1899 році у Москві створено товариство для збуту кустарних та артільних виробів, товарного постачання суб'єктів кустарно-ремісничого виробництва, їх кредитування, тощо під назвою "Союз". Серед засновників цієї організації був і М. Левитський [29, с. 552].

Обсяги діяльності в галузі організації промислових і трудових кооперативів та високий рівень визнання вагомості роботи, звичайно, відіграли визначальну роль в утвердженні авторитету М. Левитського, як ідеолога і практика виробничого кооперування. Ним була пророблена значна за масштабом з помітними позитивними наслідками громадська робота у надзвичайно складних економічних, політичних та морально-психологічних умовах, та ще й з вкрай обмеженими для таких обсягів праці матеріально-фінансовими можливостями.

У червні 1899 року журнал "Днепровская молва", аналізуючи діяльність Миколи Васильовича, передовиці писав: "... М. В. Левитський – далеко не титан, та й улюблена ним справа велетенська, і поставити її на лад не під силу й титану" [30, с.675]. "... улюблена ним справа" дійсно потребувала значних зусиль суспільства і держави, а не лише "єдиного ратоборця артільної справи", як назвав М. Левитського згаданий журнал. Праця Миколи Васильовича вочевидь виявилася титанічною. За десятиліття громадської роботи, за підрахунками О. Савича, ним та його соратниками створено понад 500 ремісничих і робітничих кооперативів та більше 200 сільськогосподарських артілей [15, арк. 3, 4зв.]. Власне, щороку він засновував до сотні кооперативних товариств, за декілька днів – по кооперативу. Не дарма М. Левитський визначав принцип своєї праці словами: "сіяти щодня!" [31, с. 15]. Навіть, якщо підрахунки організованих ним артілей значно перебільшені, маємо справу з велетнем громадської роботи. З огляду на масштаби його діяльності мимоволі постає висновок – М. Левитський мав, свого роду, дар впливу на людей, талант переконувати, викликав своєю поведінкою незаперечну довіру до себе і своїх проєктів.

Щоправда, досягнення у кооперативній справі давалися ціною максимального напруження сил при відсутності належних умов для роботи. Миколу Васильовича хронічно супроводжувала відсутність коштів, недоїдання, хвороби. У 1899 році журнал "Днепровская молва" так описував його життя: "Нема у нього ніяких статків, і сам він живе у нужді, втратив навіть свій адвокатський заробіток ...". А далі, підкреслюючи парадоксальність ситуації, продовжував: "... надривається над справою, корисною для кращого майбутнього батьківщини... при випадкових засобах до існування і без громадської підтримки" [30, с. 675]. У 1902 році преса повідомляла, що "він менше забезпечений на завтрашній день, ніж чорнороб" [25, арк. 1а].

У 1903 році відомий російський публіцист М. Кечеджи-Шаповалов у нарисі "Общество и его агенты", спеціально присвяченому М. Левитському, вів "сумні роздуми" "про хворобу та складне становище відомого організатора артілей Миколи Васильовича Левитського". При цьому, говорячи про стан здоров'я "артільного батька", він писав: "Хвороба Левитського виявила, між іншим, ознаки хронічно-незадовільного харчування" [32, с. 173–175]. М. Левитський зізнавався, від "довгого недоїдання і напруження... серйозно захворів – не раз від цього в дорозі були обмороки" [19, арк. 17]. У додаток до усього – під час однієї з поїздок у артільних питаннях він потрапив у

дорожньо-транспортну пригоду. Кучер не зміг стримати з гори коней і Микола Васильович був викинутий з екіпажу і одержав невиліковні травми. "Моя медаль за артільну діяльність", – сумно жартував він з приводу придбаної хвороби [33, с. 183].

Скрутне становище М. Левитського було загальновідомим і викликало досить широке обговорення. Про складний стан здоров'я Миколи Васильовича непокоїлася навіть австрійська, французька та інша зарубіжна преса [18, арк.11]. Неодноразово лунали заклики перейти від словесної похвальби Левитського до надання йому посильної допомоги. "...за Левитським числиться цілком достатня кількість заслуг, – писав М. Кечеджи-Шаповалов, – для того щоб суспільство взяло на себе обов'язок, не обмежуючись платонічними вигуками "наш Левитський", "наш артільний батько" і т. ін. ... покласти кінець недоїданню і безпорадному становищу під час хвороби... Нехай буде соромно...суспільству за Левитського!" Врешті-решт, Микола Васильович одержав матеріальну допомогу від кооперативних організацій. Миколаївська артіль знощиків і кладовщиків постановила надіслати М. Левитському 100 крб. як позику. Таку ж суму асигнувала та влаштувала збір коштів на лікування Миколи Васильовича Павлівська кустарно-реміснична артіль. Посильну допомогу надали також артілі міста Києва [32, с. 175, 178].

Не менш важливими виявилися для М. Левитського у цей період і листи від громадськості з висловленням підтримки. Микола Васильович був дуже зворушений потоком кореспонденції від знайомих і незнайомих людей, "з цілої Росії і з закордону", які несли, за його словами, "несподівано-велику хвилю співчуття". "... я не міг стримати сліз, що душили мене, я всею душой відчув тоді, що я не сам, не одинокий у світі", – писав він [19, арк. 17].

Підтримка громадськістю артільної справи "з цілої Росії і з закордону" була для Миколи Васильовича справжнім набутком життя. Водночас особисті матеріальні проблеми і власне здоров'я, очевидно, були надто мізерними у порівнянні з тією місією, тим життєвим вибором, який він зробив. Для М. Левитського кооперативна робота не виступала чимось вимушеним, лише обставини складу душі та суспільні ідеали служили невгамовним примусом до громадської праці серед народу. М. Кечеджи-Шаповалов, аналізуючи життя "артільного батька", слушно зауважував: "Для багатьох... не таємниця, що Левитський, як присяжний юрист, прекрасно обізнаний з судово-межевими і взагалі земельними справами, міг би заробляти добрий десяток тисяч рублів на рік, якби не кинув своєї юридичної практики ..." [32, с. 173].

Між тим, у розпал артільних проблем і шельмування, недоїдання і матеріальної скрути, коли вже був час переконатися у всіх негативних наслідках кооперативних занять, Микола Васильович остаточно обрав долю професійного кооператора, шлях громадської роботи серед народу. У 1902 році він подав клопотання про обмеження його обов'язків як присяжного повіреного лише питаннями кооперації. "...я фізично просто не маю можливості займатися судовою практикою, внаслідок перевантаження, так би мовити, кооперативною роботою ...", – писав Микола Васильович у раду присяжних повірених Одеської судової палати. При цьому виявляв готовність взагалі відмовитися від звання адвоката і висловлював велику радість тим, що йому таки дозволили "поєднувати звання адвоката з роботою в області кооперації" [34, арк. 1].

Власне, "міг би заробляти добрий десяток тисяч рублів на рік" адвокатською практикою, та завадили тому "перевантаження...кооперативною роботою", яка приносила злидні і хвороби, зумовлювала лише непевні і випадкові заробітки, фактично позбавляла засобів до існування. Однак, таким був цілком усвідомлений життєвий вибір людини, що присвятила себе жертвоній і безкорисливій праці в інтересах народу. М. Левитський йшов шляхом громадського діяча і робив в умовах відсутності належної дієвої підтримки своєї роботи, надійних помічників, сприятливого соціального середовища подібних до себе активістів кооперативної справи. Микола Васильович згадував з цього приводу: "я був фактично іден на цілу Росію інструктором-добровольцем" [16, арк. 2].

Між тим, така доля принесла широке визнання. Від хлібороба до імператора, від Херсонщини і до окраїн Російської імперії і по усьому світу пролунало ім'я Миколи Левитського та його справи, отримали схвалення його помисли, і піднесли до слави "артільного батька". Яскраве свідчення тому – події десятиріччя артільної роботи М. Левитського, які припали на 17 вересня 1904 р. У цей день Микола Васильович одержав масу вітань, які засвідчили прихильність і високу оцінку його праці широкими колами громадськості, суспільне визнання його заслуг. Згідно з повідомленням преси, "Потік телеграм тривав усю ніч і не припиняється навіть на наступний ранок" [27, арк. 17–18, 20].

Тема діяльності М. Левитського у сфері промислової кооперації не вичерпується. Вона успішно продовжувалася й після 1904 року. Останнє може служити темою подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Фаресов А. Народники и марксисты / А. Фаресов. – СПб.: Тип. М. Меркушева, 1899. – 56 с. 2. Божко Л. М. Левитський як кооператор і його хліборобські спілки / Л.Божко. – Львів: З друкарні І.Айхельбергера і Сп., 1909. – 14 с. 3. Пожарський П. Нариси з історії української кооперації / П.Пожарський // Українська кооперація –

1918. – № 4. – С. 53–92, № 5–6. – С. 97–136. 4. Микола Васильович Левитський // Сільський господар. – 1918. – № 7. – С. 1–3. 5. Савич А. П. Артельный батько – Н. В. Левитский / А. П. Савич // Черниговский кооператор. – 1918. – № 11. – С. 1–2. 6. Височанський П. Начерк розвитку української споживчої кооперації. У 2-х чч. / П. Височанський. – Катеринослав: Книгоспілка, 1925. – Частина 1. – 180 с. 7. Бачинський М. Голод на початку 90-х років на Херсонщині і діяльність М. В. Левитського / М. Бачинський // Записки Одеського наукового при УАН товариства. Секція соціально-історична. – 1927. – № 1. – С. 23–53. 8. Павликовський Ю. Микола Левитський. В 50-ліття його громадсько-кооперативної праці. 1878–1928. (Біографічний нарис з портретами ювілянта). Відбито з "Кооперативної республіки" за 1928 рік / Ю. Павликовський; Бібліотека Ревізійного союзу українських кооперативів. Ч. 13. – Львів: Друкарня О.О.Василян в Жовкві, 1928. – 16 с. 9. Кокоріна О. І. Критика економічних поглядів ліберального народника М.В.Левитського / О. І. Кокоріна // З історії економічної думки на Україні. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – С. 300–327. 10. Марочко В. І. Українська селянська кооперація. Історико-теоретичний аспект (1861–1929 рр.) / В. І. Марочко. – К.: М.Р. Kots Publishing, 1995. – 244 с. 11. Пантелеймоненко А. О. Микола Левитський / А. О. Пантелеймоненко // Українські кооператори. Історичні нариси. Книга 1. – Львів: Вид-во "Укоопосвіта", 1999. – С. 130–136. 12. Аліман М. В. Микола Левитський: кооперація – найкраща квітка на полях рідного краю / М. В. Аліман // Вісті Центральної спілки споживчих товариств. – 2003. – № 23. – С. 7. 13. Вовченко В. Б. Архівна спадщина кооператора, державного і громадського діяча М. В. Левитського (1859–1936): історія, реконструкція, зміст: автореф. дис. ... канд. іст. наук. 07.00.01 "Історія України" / В. А. Вовченко. – К., 2007. – 14 с. 14. Костик Є.П. Дискусії навколо діяльності М.В.Левитського / Є.П.Костик // Український селянин: зб. наук. праць. – 2008. – Вип. 11. – С. 125–128. 15. Савич А. П. Основные моменты артельной деятельности Н. В. Левитского. Доклад в Киевском кооперативном институте [1920-е гг.]. Машинопись. F^o. – Институт рукопису Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського (ІР НБУВ), ф. 290, № 2423, 6 арк. 16. ІР НБУВ, ф. 327, № 548, 35 арк. 17. ІР НБУВ, ф. 327, № 1190, 193 арк. 18. ІР НБУВ, ф. 327, № 1189, 19 арк. 19. ІР НБУВ, ф. 327, № 547, 35 арк. 20. В. Я. Ремесницькі спілки / В. Я. // Літературно-науковий вісник. – Львів, 1901. – Т. XV. – Кн. 8. – Хроніка і бібліографія. – С. 28. 21. ІР НБУВ, ф. 290, № 4623, 48 арк. 22. Левитский Н. Кустари, военное ведомство и трудовые артели / Н. Левитский // Кооперативная жизнь. – 1913. – № 7–8. – Т. I. – С. 42–51. 23. ІР НБУВ, ф. 290, № 4619, 29 арк. 24. ІР НБУВ, ф. 327, № 863, 4 арк. 25. ІР НБУВ, ф. 327, № 2164, 26 арк. 26. ІР НБУВ, ф. 290, № 1992, 178 арк. 27. ІР НБУВ, ф. 327, № 1192, 30 арк. 28. Экономические факты. Артельное дело // Днепропровская молва. – 1899. – № 10. – С. 293–294. 29. Экономические факты // Днепропровская молва. – 1899. – № 18. – С. 552. 30. Артельное дело и Н. В. Левитский // Днепропровская молва. – 1899. – № 22. – С. 673–675. 31. Височанський П. Сорок п'ять літ (До 45-тилітнього ювілею М. В. Левицького) / П. Височанський // Українська кооперація. – 1923. – № 9–10. – С. 15–17. 32. Кечеджи-Шаповалов М. В. Этюды / М.В.Кечеджи-Шаповалов. – Санкт-Петербург: Типография А. Орлова, 1904. – 196 с. 33. Маслов С. С. Трудовые земледельческие артели, их значение, история, их организация и устав / С. С. Маслов. – Ярославль: Издательство Ярославского кредитного союза кооперативов, 1918. – 315 с. + XII с. + 25 с. 34. ІР НБУВ, ф. 327, № 862, 1 арк.

Игорь Фарений

НИКОЛАЙ ЛЕВИТСКИЙ – “ОТЕЦ” ПРОМЫСЛОВОЙ КООПЕРАЦИИ

Статья посвящена общественной деятельности известного кооперативного деятеля Николая Васильевича Левитского. Показаны большие масштабы его работы в сфере промышленной кооперации. Приведены данные о количестве созданных Левитским ремесленных и трудовых производственных кооперативов, их дееспособности, условиях работы деятеля и отношении к нему общественности.

Ключевые слова: Николай Левитский, промышленная кооперация, кооперативное движение, ремесленное производство, кооперация.

Igor Farenij

MYKOLA LEVITSKIY – “FATHER” OF PRODUCERS’ COOPERATIVES

The article is devoted to the social activities of the known activist Mykola Levitsky. Showing the large scale of his work in the field of trade cooperation. The data on the number of created them handicraft production cooperatives, their efficiency, working circumstances and respect of the public.

Key words: Mykola Levitsky, fishing co-operatives, co-operative movement, handicraft, cooperation.